

Nataša Bavec*Potovanje po indijanski mitologiji in pokrajini***D. H. Lawrence: *Jutra v Mehiki.***Prevedla Dušanka Zabukovec. Zbirka *S poti*

Cankarjeva založba, Ljubljana 1998

Glede na Lawrenceov obsežni umetniški opus je delež nefikcijske proze v njem razmeroma skromen. Obsega priložnostne eseje in razprave, pogosto napisane zgolj kot polemično-interpretacijska pojasnila k pripovednim delom (kot sta na primer eseja *A Propos of Lady Chatterley's Lover* ali *Nottingham and the Mining Country*, appendiks k romanu *Sinovi in ljubimci*), ter tri kratke potopise: *Sea and Sardinia* (1923), *Mornings in Mexico* (1927) in *Etruscan Places* (napisan leta 1927, natisnjen pa pet let pozneje). *Jutra v Mehiki*, v izvirniku podnaslovljena kot *Travel Sketches*, sestavlja osem razmeroma samostojnih, zaokroženih kratkih besedil epizodične narave, nanizanih kot stihijsko zaporedje prizorov iz življenja ameriških Indijancev, opisov njihovega načina bivanja, miselnega odnosa do samega sebe in do sveta. Realno zgodovinsko ozadje, katerega refleks so popotne skice, je Lawrenceova odisejada (začela se je v dvajsetih letih zaradi sovražnega ozračja, ki ga je v puritanski angleški javnosti izzvalo razmerje z ženo njegovega nekdanjega profesorja jezikov Friedo Weekley, materjo treh otrok, in je trajala do pisateljeve smrti leta 1930 v Franciji), natančneje, blodenje po Italiji, Nemčiji, Siciliji in Sardiniji, Avstraliji ter Mehiki; tam je bival v letih od 1923 do 1925.

Običajne prvine neliterarnih potopisnih del in reportaž izrazita teleološkost, informacijska funkcionalnost, dosežena z dokumentarnim opisovanjem objektivne stvarnosti (pokrajine in prebivalcev, nature in kulture) so v *Jutrih v Mehiki* potisnjene v

ozadje. Vsakdanja zunanja doživetja in vtisi s poti so kljub Lawrenceovi izjemni sposobnosti zaznavanja in opisovanja konkretno otipljivega sveta najpogosteje le katalizator, s pomočjo katerega se v avtorjevi notranjosti sproščajo osebne življenjsko-filozofske meditacije, predvsem pa refleksije o duhovnem svetu prvotnih Mehičanov, njihovi mitologiji, religiji, občutju človekove usode. Takšna usmerjenost je posledica pisateljevih temeljnih svetovnonazorskih in poetoloških načel, tudi težnje, da bi prodril skozi površinske plasti družbenih odnosov in vzorcev vedenja do globljih plasti človekove psihe, predvsem do njene prvobitne povezanosti z naravnimi silami. Gre za idejo, ki je svojo umetniško realizacijo doživela v večini Lawrenceovih pripovednih del, pri tem pa je spolnost, osrednja ter hkrati popularizirana in grobo simplificirana tema, le eden izmed aspektov vračanja k človekovim prvotnim, naravnim izvorom. Lawrence, ki je bil prepričan, da je zahodna krščanska civilizacija s svojim materializmom, industrializacijo in vero v progresivni intelektualizem destruktivna, saj slabi vitalne sile, neposredno doživljanje življenja, in je zato zapisana dokončnemu življenjskemu nihilizmu, je v primitivni kulturi mehiških Indijancev odkril vrednostno pozitivnejši antipod evropeizma. Potomci Aztekov so namreč v dvajsetih letih doživljali nacionalno regeneracijo, oživljali so prvotne poganske rituale in starodavno religijo Quetzalcoatla, pernate kače, in tako skušali zavarovati svojo identiteto pred nasilnimi španskimi in proameriškimi posegi, s tem pa so obnavljali tudi nekdanjo kozmično enost, harmonični spoj človeka in narave.

V uvodni črtici *Corasmin in papagaja* se impresionistični opis mehiškega vsakdanjika popoldanske *sieste* prepleta z refleksivnimi pasusi, v katerih Lawrence konfrontira zahodnjaško racionalistično descendenčno teorijo z azteškim konceptom cikličnega obnavljanja stvarstva. Namesto v linearni koncept evolucije, po katerem so se iz nižjih oblik postopno razvile kompleksnejše, privoljuje v poetično mitološko pripoved o krožnem nastajanju in propadanju svetov, azteških "sonc", ki jih vesoljni potopi razblinja jo v prvotni kaos, začetno nerazlikovanost, iz katerega nastane v drugi razsežnosti nov eksistenčni krog z drugačnimi bitji, nepre-

mostljivo ločen od prejšnega. Tako naj bi bila pojasnjena različnost med živalmi (psom Corasminom in vreščečima papigama), med človekom in živaljo (opico), pa tudi človeškimi rasami; med pripovedovalcem in indijanskim *mozom* Rosalinom obstaja prepad druge razsežnosti, saj izhajata iz drugačnega sonca.

Podobno zgradbo ima tudi popotni zapis *Mozo*, kjer so v pripoved o usodi preprostega indijskega mladeniča iz ljudstva, ki kot postrežnik živi pri avtorju, vložena poetično obarvana razglabljanja o čustveno-miselnih premikih v duši povprečnega Mehičana. Iz Lawrenceovega opisa njihove religiozne zavesti, ki se kaže kot usklajenost človeka z naravnimi silami, je razvidno, da pisatelj kljub vsem afinitetam do primitivnih kultur ni bil sentimentalist. Krutost, sovražnost azteških bogov in boginj, o kateri govori, je dejansko mehiška pokrajina, ki sta ji endemični neusmiljenost in agresija, ponazorjeni s prisposodobami nasilne moške seksualnosti, faličnimi kaktusi. Takšen je tudi človek kot del naravnih procesov, "lep, črnikast, gladek, oster kamnit nož". Kljub navideznemu podrejanju beli opici ostaja notranje svoboden, saj ga gospodarji ne morejo prisiliti k sprejetju zahodnjaškega zaznavanja življenja, časovnih in prostorskih dimenzij. V nasprotju s tradicionalnim krščanskim zaničevanjem sedanjega trenutka, pojmovanjem časa kot grešne preteklosti, sedanje nepopolnosti ter upanja na odrešenje v prihodnosti, Indijanec vztraja v neskončnem, nesprenemljivem trenutku zdajšnjosti, katerega trajanje nejasno zamejuje ta dve točki, rojstvo in smrt, nekoliko bolj čvrsto pa ponavljajoče se *fiestas*. Nima občutka za prostorske razdalje in zaradi hromečega občutka odgovornosti ne želi imeti lastnine..

Osrednji del knjige so trije teksti o indijanskih kulturnih plesih. Čeprav so zaradi Lawrenceovega posluha za veristične podrobnosti fizičnega sveta opisani plastično nazorno, ritmična razčlenjenost jezika, ki podpira dogajanje indijanski ples pa ustvarja dramatično napeto vzdušje, je tudi v besedilih *Indijanci in zabava* ter *Kačji ples plemena Hopi* jedro bolj abstraktno, usmerjeno v razkrivanje religioznih vidikov rituala. Obred pomeni predvsem identifikacijo z drugimi, je trenutek, ko posameznik iz omejenosti svojega jaza prestopi v kolektivno zavest, se potopi v enotno doživljanje, ko

se ločeni delci stvarstva združujejo in iščejo skupno središče v vitalni sili, animatorju, "ustvarjalnem duhu", ki uravnava življenjski krog človeka, rastlin in živali. Monoton ritem koruznega plesa brez melodijske ponazarja utripanje človeškega srca, ki poziva ritmično kroženje vesoljne ustvarjalne energije, da ponikne v zemljo in spodbudi kalitev koruznih zrn. Indijanski animizem, koncept univerzalnega gibala življenja, je opisan nekoliko nejasno, ponekod tudi protislovno. Po Lawrenceu ne gre za boga, saj ga Indijanci ne pojmujejo kot transcendentnega, zunaj sveta obstoječa stvarnika, pa tudi ne kot višje duhovno počelo v naravi sami, ampak razumejo "ustvarjalno silo" kot prvobitno nerazlikovanost, spoj duha in materije, "neopisljivo reko stvarjenja", "ki migeta v vsakem listu in kamnu, v vsakem trnu in popku, v strupnikih kače klopotache in nežnih srnjačkovih očeh". Hkrati pa ne moremo prezreti, da se v posameznih aspektih takšen koncept ujema z Lawrenceovim lastnim religioznim prepričanjem, kot ga je prvič izrazil v romanu *Zaljubljene žene* (1920) in ga tudi pozneje ni opustil; vsebuje nekatere elemente panteizma, vendar je hkrati preveč osebno veljavno, da bi ga lahko uvrstili pod določeno pojmovno oznako.

Le dva teksta sta zaznamovana z izrazitejšimi reportažnimi značilnostmi, saj je njuno težišče v neposrednem upodabljanju zunanjih, stvarnih popotnih vtisov in podob. *Sprehod v Huayapo* prinaša opis nedeljskega pohajkovanja po podeželju ter vsebuje živahne portrete indijanskih kmetov in njihovega v močno upočasnjem ritmu potekajočega vsakdanjika, ki v celoti poteka na osrednjem vaškem trgu *plazi*, kjer hkrati pečejo *tortillas* in z volitvami za novega guvernerja izvajajo politične reforme. Podobno je *Tržni dan* osredotočen na naturalistične prizore s tržnice, doživetje južnjaško hrupnega barantanja, prekupčevanja in prepiranja. Toda tudi omenjenima tekstoma ne primanjkuje odločilnega elementa celotne potopisne knjige: močno opazne literarizacije, najpogosteje dosežene z jezikovno stilno izbrušenostjo, s pogostimi liričnimi točkami in poetično obarvanim podobjem, ki se zlasti pri opisovanju pokrajine lawrenceovsko tipično že nagiba k retorični nabreklosti, s poskusom, da bi z besedami izrazil skoraj neizrekljivo destilirano esenco mehiške atmosfere, z živahnimi dialogi in pasažami skoraj docela pripovedne narave.

Zmes objektivnega deskriptivizma in subjektivno ponotranjene resničnosti, nihanje med asociativno razvezanimi refleksijami, nagibajočimi se h kratkim razpravam, in konkretnimi osebnimi doživetji podeljuje zbirki popotnih zapiskov posamezne esejistične prvine. In tako kot so Lawrenceovi pravi eseji najpogosteje le racionalno razlagalni dodatki k fikcijski prozi, se tudi *Jutra v Mehiki* snovno močno navezujejo na roman *Pernata kača* (1926), ki je zaradi ekstremistične politično-religiozne tendenčnosti, kulta mačizma in liderstva brez dvoma Lawrenceovo najbizarnejše delo, sodobnemu bralcu odtujeno in nerazumljivo.

Dušanka Zabukovec je v slovensko izdajo v neokrnjeni obliki vključila vseh osem besedil, kolikor jih zbirka vsebuje tudi v izvirniku, s sklepno črtico *Kanček mesečine z limono* vred, čeprav se ta motivno razlikuje od konteksta celote, saj prinaša impresionističen popotni zapis z južnoitalijanskih otokov. Prevajalka je pri prenosu izvirnika v slovenščino skušala doseči sporočilno ter oblikovno skladnost izvirnika in prevoda, seveda ne kot golo, neposredno reprodukcijo, temveč v okviru omejitev, ki jih postavlja leksikalne, predvsem pa sintaktične različnosti obeh jezikov.